

มรรค ๘

สมเด็จพระญาณสังวร สกลมหาปริณายก

บัดนี้ จักแสดงธรรมะเป็นเครื่องอบรมในการปฏิบัติอบรมจิต ในเบื้องต้นก็ขอให้ทุกๆ ท่านตั้งใจนอบน้อมนมัสการ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตั้งใจถึงพระองค์พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ตั้งใจสำรวมกาย วาจาใจให้เป็นศีล ทำสมาธิในการฟัง เพื่อให้ได้ปัญญาในธรรม

ได้แสดง**โพธิปักขิยธรรม** ธรรมะที่เป็นไปในฝ่ายแห่งความตรัสรู้ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงรวบรวมธรรมะหลายหมวด เข้ามาอยู่ในโพธิปักขิยธรรมนี้ คือประกอบด้วยสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิติบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ และมรรคมีองค์ ๘ เป็นธรรมะถึง ๗ หมวด รวมเป็น ๓๗ ข้อ

จึงควรทำความเข้าใจว่าธรรมะ ๗ หมวด ๓๗ ข้อนี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนไว้โดยเอกเทศมาแล้วตั้งแต่ในเบื้องต้น มรรคมีองค์ ๘ ก็ได้ตรัสแสดงไว้ตั้งแต่ในปฐมเทศนา คือเทศน์ครั้งแรก อันเรียกว่า **มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติที่เป็นหนทาง

กลาง ต่อมาจึงได้ทรงแสดงธรรมะหมวดอื่นๆ โดยเอกเทศ เช่น
สติปัฏฐาน ๔ อิทธิบาท ๔ เป็นต้น

และแม้ทรงแสดงไว้โดยเอกเทศ แต่ในการปฏิบัตินั้นก็ปฏิบัติ
ได้ตั้งแต่เบื้องต้น และรวมเข้าในทางอันเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่ความ
สิ้นกิเลสและกองทุกข์ด้วยกัน และเมื่อทรงแสดงไว้โดยเอกเทศ
แต่ละคราวๆ คราวหนึ่งก็หมวดหนึ่งๆ ในตอนหลังก็ได้ทรง
ประมวลธรรมะ ๗ หมวด ๓๗ ข้อนี้เข้ามาเป็นโพธิปักขิยธรรม
คือเป็นธรรมะที่เป็นไปในฝ่ายแห่งความตรัสรู้ดังกล่าว

และก็สามารถกล่าวได้ว่าในทางปฏิบัตินั้น จับปฏิบัติแต่**สติ
ปัฏฐาน** และ**สัมมัปปธาน อิทธิบาท อินทรีย์ พละ** ใน
ฐานะที่ทั้ง ๔ หมวดนี้เป็นอุปการะธรรมในการปฏิบัติสติปัฏฐาน
ให้สมบูรณ์ สติปัฏฐานจึงเลื่อนขึ้นเป็น**โพชฌงค์** และโพชฌงค์
จึงเลื่อนขึ้นเป็น**มรรคมืองค์ ๘** หรือจะทำความเข้าใจว่าทั้ง ๗
หมวดนี้จะยกหมวดไหนขึ้นมาปฏิบัติก็ได้ และทั้งหมดนี้ก็จะ
เนื่องถึงกันทั้งหมด เนื่องอยู่ รวมกันอยู่เป็นอันเดียวกัน เป็น

ธรรมะสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกันของธรรมะ นำไปสู่ความสิ้น
กิเลสและกองทุกข์ได้เช่นเดียวกันหมด

และเมื่อได้แสดงมาโดยลำดับ โดยนัยยะที่ว่าตั้งสติปัฏฐาน
ทั้ง ๔ เป็นหลักปฏิบัติ และในการปฏิบัติสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ ก็
ต้องอาศัยอบรมให้มีสัมมปปธานเพียรชอบ ให้มีอิทธิบาท ให้มี
อินทรีย์ ให้มีผละ สติปัฏฐานนี้จึงจะเลื่อนขึ้นเป็นโพชฌงค์ ที่เป็น
องค์ของความตรัสรู้ และเมื่อปฏิบัติในโพชฌงค์ไปจนถึงข้อ
อุเบกขา คืออุเบกขาโพชฌงค์ หรืออุเบกขาสัมโพชฌงค์ ก็นำไป
ได้ปฏิบัติเข้าในมรรคมีองค์ ๘ และการปฏิบัติเข้าในมรรคมีองค์
๘ นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรียงลำดับไว้ทั้ง ๘ ข้อนี้ โดยต่อเนื่องกัน
ไป ดังที่ได้ตรัสไว้ในพระสูตรหนึ่งซึ่งแปลความว่า

ท่านพระอานนทได้กราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ความเป็นผู้มี
กัลยาณมิตร ความเป็นผู้คล้อยตามกัลยาณมิตร เป็น
พรหมจรรย์ได้กึ่งหนึ่ง คือเป็นความประพฤติประเสริฐในพุทธ
ศาสนา ได้ครึ่งหนึ่งของทั้งหมด

พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า อย่าได้กล่าวอย่าง
นั้น ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ความเป็นผู้คล้อยตาม
กัลยาณมิตร จักทำให้อบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้บังเกิดขึ้น คือ
อบรม**สัมมาทิฏฐิ**ความเห็นชอบ **สัมมาสังกัปปะ**ความดำริชอบ
สัมมาวาจาเจรจาชอบ **สัมมากัมมันตะ**การงานชอบ
สัมมาอาชีวะเลี้ยงชีวิตชอบ **สัมมาวายามะ**เพียรชอบ
สัมมาสติระลึกชอบ **สัมมาสมาธิ**ตั้งใจชอบ ฉะนั้น ความเป็นผู้
มีกัลยาณมิตร หรือมิตรที่ดีงาม ความเป็นผู้คล้อยตาม
กัลยาณมิตร จึงเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้น
และก็ได้ตรัสไว้อีกว่า สัตว์ทั้งหลายที่มี**ชาติ**คือความเกิดเป็น
ธรรมดา มี**ชรา**ความแก่ **มรณะ**ความตายเป็นธรรมดา มี**โสกะ**
ความแสบใจ **ปริเทวะ** ความคร่ำครวญใจ **ทุกขะ** ความไม่
สบายกาย **โทมนัสสะ** ความไม่สบายใจ **อุปายาส** ความคับ
แค้นใจ เป็นธรรมดา คือมีทุกข์เหล่านี้เป็นธรรมดา อาศัยเรา คือ
อาศัยพระพุทธเจ้าผู้พระตถาคตเป็นกัลยาณมิตร ก็จะพ้นจาก
ชาติ ความเกิด ชรา ความแก่ มรณะ ความตาย พ้นจากโสกะ

ความโศกความแค้นใจ ปริเทวะ ความรัญจวนคร่ำครวญใจ
ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจได้ คือจะ
พ้นทุกข์ได้ดังนี้ เมื่ออาศัยพระองค์เป็นกัลยาณมิตรดังนี้ ก็
ปฏิบัติในมรรคมงคล ๘ พ้นทุกข์ได้

ฉะนั้นจึงตรัสว่าความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร มิตรที่ดีงามคือ
พระพุทธเจ้า และเป็นผู้น้อยตามกัลยาณมิตรคือพระพุทธเจ้า
คือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ จึงชื่อว่าเป็นพรหมจรรย์
ทั้งหมด และอีกคราวหนึ่งท่านพระสารีบุตรได้กราบทูล
พระพุทธเจ้าว่า ความเป็นผู้มีกัลยาณมิตร ความคล้อยตามผู้
เป็นกัลยาณมิตร เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมด พระพุทธเจ้าได้
ประทานสาธุการรับรองในคำกราบทูลของท่านพระสารีบุตรนั้น

และก็ได้ตรัสไว้เป็นข้อหลักว่า **อวิชา**คือไม่รู้ในสัจจะที่เป็น
ความจริงเป็นหัวหน้า เพื่อความบังเกิดขึ้นพร้อมสรรพแห่งอกุศล
ธรรมทั้งหลาย ให้บังเกิด **อหิริ**ความไม่ละอายใจ **อโนตตปปะ**
ความไม่เกรงกลัวต่อบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย **มิจฉาทิฏฐิ** คือ
ความเห็นผิดย่อมน้อมมีพร้อมแก่ผู้ที่มีอวิชา **มิจฉาสังกัปปะ** คือ

ความดำริผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาปฏิญญีคือความเห็นผัด **มิจฉา**
วาจา เจรจาผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาสังกับปะดำริผัด **มิจฉากัม**
มันตะ การงานผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาวาจา วาจาผัด **มิจฉา**
อาชีวะ เลี้ยงชีวิตผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉากัมมันตะการงานผัด
มิจฉาวายามะ เพียรผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาอาชีวะเลี้ยงชีวิตผัด
มิจฉาสติ ระลึกผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาวายามะเพียรผัด **มิจฉา**
สมาธิ ตั้งใจผัดยอมมีแก่ผู้ที่มีมิจฉาสติระลึกผัด ดังนี้

และก็ได้ตรัสในทางตรงกันข้ามว่า วิชชาคือความรู้ถูกต้อง
ในสัจจะที่เป็นความจริง เป็นหัวหน้าเพื่อความบังเกิดขึ้นพร้อม
พร้อมแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย กับทั้ง **หิริ**ความละอายแก่ใจ

โอดตปปะ ความเกรงต่อบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย สัมมาปฏิญญี
ความเห็นชอบยอมมีแก่ผู้ที่มีวิชชา สัมมาสังกับปะ ดำริชอบยอม
มีแก่ผู้ที่มีสัมมาปฏิญญีความเห็นชอบ สัมมาวาจา เจรจาชอบยอม
มีแก่ผู้ที่มีสัมมาสังกับปะดำริชอบ สัมมากัมมันตะ การงานชอบ
ยอมมีแก่ผู้ที่มีสัมมาวาจาเจรจาชอบ สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิต
ชอบยอมมีแก่ผู้ที่มีสัมมากัมมันตะการงานชอบ สัมมาวายามะ

เพียรชอบย่อมนมีแก่ผู้ที่มีสัมมาอาชีวะเลี้ยงชีวิตชอบ สัมมาสติ
ระลึกชอบย่อมนมีแก่ผู้ที่มีสัมมาวายามะเพียรชอบ สัมมาสมาธิ
ตั้งใจชอบย่อมนมีแก่ผู้ที่มีสัมมาสติระลึกชอบ ดังนี้ เป็นอันได้ทรง
แสดงมรรคมีองค์ ๘ นี้โยงกันไป เป็น**มรรคสมังคิ** คือความ
พร้อมเพรียงของมรรค

ฉะนั้น จุดอันสำคัญที่สุดจึงอยู่ที่ **อวิชชา** กับ **วิชชา** อวิชชา
คือความไม่รู้สัจจะที่เป็นตัวความจริง วิชชาคือความรู้สัจจะที่เป็น
ตัวความจริง เมื่อมีอวิชชาซึ่งเป็นตัวความไม่รู้ในสัจจะที่เป็น
ความจริง ก็นำไปบังเกิดมิจฉามรรค คือทางปฏิบัติที่ผิดไปทุกข้อ
เมื่อมีวิชชาคือความรู้ในสัจจะที่เป็นตัวความจริง ย่อมนำไปเกิด
สัมมามรรค คือทางปฏิบัติที่ชอบ คือมรรคมีองค์ ๘ ไปทุกข้อ ดัง
นี้

เพราะฉะนั้น การปฏิบัติธรรมะในพระพุทธศาสนานั้น จึง
กล่าวสรุปได้ว่าเป็นการปฏิบัติเพื่อรู้ คือรู้จักสัจจะที่เป็นความ
จริง ไม่ใช่ปฏิบัติเพื่อไม่รู้สัจจะที่เป็นตัวความจริง และความรู้ใน

สัจจะที่เป็นความจริงนี้ ก็เรียกว่าวิชชานั้นเอง เมื่อยังไม่รู้ก็
เป็นอวิชา

และสามัญชนทั่วไปนั้นต่างก็มีอวิชา คือความไม่รู้ในสัจจะ
ที่เป็นความจริงนี้ นอนจมหมักหมมอยู่ในจิตสันดาน
เพราะฉะนั้น ความรู้ที่แสดงออกมา ความรู้ที่บังเกิดขึ้นทาง
อายตนะมีตาหูเป็นต้น ความรู้ที่บังเกิดขึ้นอันเป็นธรรมชาติของ
จิตซึ่งเป็นธาตุรู้ จึงเป็นความรู้หลง เป็นความรู้ผิด เพราะฉะนั้น
เมื่อได้มาสดับฟังธรรมะที่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และ
ได้ใช้ปัญญาที่มีอยู่อันเป็นธรรมชาติของจิตของมนุษย์พิจารณา
ย่อมจะทำให้ได้ปัญญา คือความรู้ที่เป็นความรู้ถูกต้อง เป็น
วิชาคือความรู้ที่เป็นความรู้จริงขึ้นโดยลำดับ

และในการปฏิบัตินี้ก็กล่าวได้ว่าผู้ปฏิบัติทุกท่านทุกคน ต่าง
ก็ได้มีการปฏิบัติในศีล ปฏิบัติในสมาธิ ปฏิบัติในปัญญา มาตาม
แนวที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ตั้งแต่ในเบื้องต้น และก็กล่าวได้
ว่าต้องมีตัววิชาหรือปัญญา อันมีอยู่ตามธรรมชาติธรรมดาของ
มนุษย์ ซึ่งมีจิตอันเป็นธาตุรู้ที่ได้อบรมมาแล้ว เพราะฉะนั้นจึงได้

เรียกว่ากุศลที่แปลว่ากิจของคนฉลาด ได้แก่สามารถมีความรู้
เปรียบเทียบขาวดำ ประณีตหรือเลว มีโทษไม่มีโทษ ดีไม่ดี ขึ้น
โดยลำดับ อันเป็นสัจจะที่เป็นความจริงอย่างหนึ่งๆ

พระพุทธเจ้าเองได้ทรงอบรมพระบารมีมาก่อนแต่ตรัสรู้ ทรง
เป็นบุคคลพิเศษที่เรียกว่าโพธิสัตว์ คือเป็นสัตว์ที่จะตรัสรู้ ซึ่งเป็น
ผู้ที่ยังข้องอยู่ เพราะ**สัตตะ**แปลว่าผู้ข้องผู้ติด แต่ข้องติดอยู่ใน
ความรู้เพื่อที่จะรู้อื่นๆ ขึ้นไป ได้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาสิ้นเวลา
เป็นอันมาก แม้ในพระชาติที่เป็นสิทธัตถะราชกุมาร ได้
ทอดพระเนตรเห็น**เทวทูตทั้ง ๔** คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และ
สมณะ จึงได้ทรงสละทางโลกทุกอย่างออกทรงผนวช ในระยะ
เหล่านี้ก็กล่าวได้ว่า ได้ทรงปฏิบัติพระองค์อยู่ในศีล คือความ
ประพฤติกายวาจาใจ เว้นจากการก่อกายก่อเวร อันเกิด
ความเดือดร้อน และมีพระทัยตั้งมั่นอยู่ในกุศลธรรมทั้งหลาย

เมื่อได้ทรงเห็นคนแก่คนเจ็บคนตาย เห็นสมณะ จึงได้ทรง
นำมาใคร่ครวญพิจารณา โดยน้อมเข้ามาถึงพระองค์เองว่า
พระองค์เองก็จะต้องแก่ต้องเจ็บต้องตายอย่างนั้น จะทรงเป็น

อะไรอยู่ในโลก จนถึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระราชเอกในโลก
ก็จะต้องแก้ต้องเจ็บต้องตายไม่พ้นไปได้

จึงได้ทรงปรารภนาโมกขธรรม ธรรมะเป็นเครื่องหลุดพ้น
โดยทรงอนุমানขึ้นในพระทัยว่า เมื่อมีแก้เจ็บตาย ก็จะต้องมีไม่
แก้ไม่เจ็บไม่ตาย เหมือนอย่างมีมืดก็มีสว่าง มีกลางคืนก็มี
กลางวัน คู่กัน จึงได้ทรงสละทางโลก ออกเสด็จบรรพชาเที่ยว
แสวงหาโมกขธรรม ธรรมะเป็นเครื่องหลุดพ้น ในขั้นนี้ ก็ทรงมีศีล
คือความประพฤติที่งดเว้นจากบาปอกุศลทุจริตทั้งหลาย ทรงมี
สมาธิคือตั้งพระทัยมั่นอยู่ในโมกขธรรม และก็ทรงแสวงหา คือ
แสวงหาปัญญาความรู้นั่นเอง หรือแสวงหาวิชาคือความรู้
นั่นเองในโมกขธรรม ทรงปฏิบัติทุกอย่าง ทรงแสวงหาทุกๆ อย่าง
ก็เพื่อให้พบกับปัญญาหรือวิชา ซึ่งเป็นตัวความรู้ถูกต้อง หรือ
ว่าสัจจะที่เป็นความจริงนี้เอง ไม่ใช่สิ่งอื่น

จึงกล่าวได้ว่าได้ทรงมีศีลอยู่เป็นภาคพื้น และได้ทรงมีสมาธิ
คือพระทัยที่ตั้งมั่นไม่เปลี่ยนแปลง และก็ทรงได้ปัญญาคือ
ความรู้ขึ้นโดยลำดับ น้อมเข้ามาอยู่ที่พระองค์เอง ว่าที่ปฏิบัติไป

นั้นพันหรือยัง ยังมีโลกโกรธหลง ยังมีราคะโทสะโมหะอยู่หรือไม่ ก็ทรงพบว่ายังไม่ทรงพบโมกขธรรม เพราะทรงปฏิบัติไปอย่างไร ในสำนักของอาจารย์ก็ดี ทรงปฏิบัติเองในทุกรกิริยาก็น่าดี ทำเป็น อย่างยิ่ง แต่ในพระทัยเองนั้นก็ยังไม่พัน ยังมีราคะโทสะโมหะ ยังมีโลกโกรธหลง ทรงน้อมเข้ามารู้พระองค์เอง ก็ทรงทราบด้วย พระองค์เองว่าที่ปฏิบัติไปนั้นยังไม่ใช่ทาง ยังไม่ใช่ทางก็ทรง แสวงหาเรื่อยไปตามลำดับ

ดังนี้เรียกว่าได้ทรงบำเพ็ญมาในศีลในสมาธิในปัญญาที่ เบื้องต้นนี้เป็นลำดับมา จึงทรงไม่หลงไปในข้อปฏิบัตินั้นๆ ยึดถือ อยู่ในข้อปฏิบัตินั้นๆ เมื่อยังมีกิเลสอยู่ก็แปลว่ายังไม่บรรลุโมกข ธรรม เพราะจิตใจเมื่อยังมีกิเลสอยู่นี้ ตัวเองรู้สึกเองว่ามี ถึงว่าจะ ปฏิบัติอย่างไร ในศีลในสมาธิในปัญญาอย่างไร แม้ในพุทธ ศาสนานี้เอง หากว่ากิเลสยังมีอยู่ กิเลสย่อมจะแสดงออกมาให้รู้ ได้ที่จิตใจตนเอง ว่ายังไม่พัน

เพราะฉะนั้นการปฏิบัติของพระองค์นั้นจึงมีพื้นฐานมาเป็น อันมาก และศีลของพระองค์ก็บริสุทธิ์ขึ้นโดยลำดับ จนถึงทรงได้

สมาธิที่บริสุทธิ์ สมาธิที่ปล่อยวาง น้อมพระทัยที่เป็นสมาธิใน
เพื่อรู้ นี่ไปเพื่อรู้ ญาณคือความหยั่งรู้ที่เรียกว่าเป็นจักขุคือ
ดวงตาจึงได้ผุดขึ้นในทุกข์ ในเหตุเกิดทุกข์ ในความดับทุกข์
ในทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

ดังนั้นจึงเป็นสัมมาทิฏฐิ และเมื่อเป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว อีกข้อ
ต่อๆ ไปก็เนื่องกันไป ดังที่กล่าวมาในเบื้องต้นครบทั้ง ๘ ฉะนั้น
สมาธิที่บริสุทธิ์ดังกล่าวนี้ ที่จะนำไปให้บังเกิดญาณคือความ
หยั่งรู้ ที่ผุดขึ้นในสัจจะทั้ง ๔ ได้ จึงเป็นสมาธิที่บริสุทธิ์ อันได้แก่
สมาธิสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์องค์แห่งความรู้ องค์
แห่งความตรัสรู้ คือสมาธิ และคืออุเบกขา อันเป็นสมาธิที่
บริสุทธิ์

เพราะสมาธิที่บริสุทธิ์นั้นต้องประกอบด้วยอุเบกขา คือ
ความเข้าไปเพ่งเฉยอยู่ วางความยึดถืออะไรทั้งหมด ฉะนั้นจึง
ต้องผ่านโพชฌงค์ จนถึงสมาธิอุเบกขาสัมโพชฌงค์ ซึ่งเป็น
สมาธิที่บริสุทธิ์ และน้อมจิตที่เป็นสมาธินี้ไปเพื่อรู้ จักขุคือ
ดวงตา คือญาณ คือวิชา คือปัญญา คือความสว่างก็ผุดขึ้นใน

อริยสัจทั้ง ๔ เป็นสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบ มรรค ๘ ก็บังเกิด
ขึ้นสมบูรณ์ เมื่อเป็นดังนี้แล้วจึงจะเป็นโพธิปักขิยธรรม

ต่อไปนี้ก็ขอให้ตั้งใจทำความสงบสืบต่อไป

(ถอดเสียงธรรมโดย คุณ อณิสสร โพธิทองคำ)

ที่มา: https://youtu.be/wqTalp_C57s